

הרבר מעם האלהים וממהר אלהים לעשותו. אבי"ר.

ויכוח

ר' שרמה ב"ר שמעון דוראן

(הרשב"ש)

מבוא

הרב ר' שלמה בן ר' שמשון (רשב"ש) דוראן נולד בערך שנת 1400 באלג'יר ומת שם בשנת 1467. הוא ירש את הרבנות מאביו אחרי מותו. חבר שו"ת בשם הרשב"ש (ליוורנו 1742). בשנת 1487 חבר „אגרת מלחמת מצוה" להגן על התלמוד נגד הקונטרס של המומר נירונימו די סאנטי פי (יהושע אלורקי) שהוציא דבה על בעלי התלמוד והטיל מום בקדשים וחלל את דיני ישראל. „מלחמת מצוה" נדפס אחר חלק שני של ספר „קשת ומגן" לאביו, ונדפס ג"כ בשם „מלחמת מצוה" (לייפציג 1856). תכליתו להגן על התלמוד ולהראות נגד העמים את חכמת אנדות חז"ל ויופי אמרותיהם וצדקת דיני ישראל. באמת הראה המחבר את שכלו הזך לפרש את דברי חז"ל הנראים כזרים בהשקפה ראשונה, ואשר מצאו המומרים מקום למטרתם לעורר עלילות על דת ישראל ועל התלמוד בפרט. ביחוד ראוי לטבח פירושו על הפתגם המורגל בפי העם „כולו חייב זכאי", אשר מקורו בסנהדרין (יז.).

פתח דבר

על כל קנין, ויסוד בנין, תקח לך מלחמת מצוה.
 לשבור שני אפיקורס, כי הוא להרוס דת אל אזה.
 יסח, יסח זכרו נצח, תו תמות על מצחו התוה.

אמר שלמה בן הרב רבי שמעון נר עולם בן
 החכם רבי צמח זצלה"ה: ראיתי קונדרים שופך
 בוז על נדיבים בנאווה, בלשון מדברת גדולות להפר
 האחות, לשוננו כתער מלוטש לעורר מדנים ולאשת
 מדנים נשתוה, חשב להפיל חומת התלמוד ולגלות
 ערוה, בשוא ודבר כזב הנע ועוה, עליו יהותת כאלוף
 זתיר אלוף עולה, חברו אחד האפיקורסים, עמודי
 הדת הורסים, תו תמות על מצחו התוה. ואני קטן
 התלמודיים בינותי בספרים וראיתי כי לא כן ידבר,
 ושמתי לבי ללחום מלחמת ה' צבאות מלחמת מצוה,
 בחרב שוכה חנית וכידון, ברק ממכורת אשלוף
 מנוה, גבה עינים להשפיל ולשח עינים אומר הגבה,
 אגלה את נבלותו לעיני מאהביו, אתננו לראוה, והיה
 דק לעזוה, אשיתנו בתה ועוה; משנה שברון אשברנו,
 שבר על שבר והוה על הוה, ואשים פני כחלמיש
 עקב ענוה. ואל אלים יעזור לי, כי בו בטחתי את
 רוחי בקרבי, נגדי ה' תמיד אשוה. להראות העמים
 וישראל בני ברית והגר אשר אליהם נלוה, את יופי
 חכמת התלמוד המעונגה והנוה, כי מי דומה אליו
 ביפיו, וכל חכמי הגוים בחכמתם פניהם כקוף לפני
 חוה. והיא ברקמות תובל, את התכלת ואת הארגמן
 טוה. טומאתו בשולי התלמוד אטפול בנג בית

ילקוט ויכוחים

208

ויכוח דרשב"ש

הפרוה, ולמי הברכה הישנה העליונה לעשות לכבס
כתמו ולהעביר צרעת המכוה, ואשר הוציא עליה
דבה ישכב בבשתו ותכסנו כלמת עולם, למען ספות
הרוה, והקנאין פוגעין בו כבועל ארמית וגונב את
הקסוה. רוחו בקרבו תאכלהו אש, כל היום דוה,
ולחט אותו היום הבא, ויכלה באפס תקוה. וברשות
אדוני אבי הרב השבתי מה שהשבתי, וקראתי
המאמר הזה מ ל ח מ ת מ צ ו ה, כי מלחמת
התלמוד הוא נלחם ואת פניו שוה, ומאמריו ואגדותיו
הסתומות טבעם חוה, תועי רוח בינה מודיע, כי
חכמת התלמוד על מלאת יושבת בשלוה, פריה טוב
להשכיל ועליה לתרופה לעינים תאוה, דרכיה דרכי
נועם, בשני עולמות נותנת אחרית ותקוה, במקומה
עוז וחדוה, קדש לה' לביתה נאוה. וכדי להסתיר
דברים מכלימות, ויהיו קצרים וקלים כשיר עלמות,
הקדמתי להם הקדמות, זה' יתן לי לשון למודים,
לדעת לעות את יעף דבר, ונעקש דרכים להפילו
במהורות כל יקום, ועם נבר להתברר.

הקדמות

הקדמה ראשונה

דבר מוסכם הוא בין אומתנו שדברי תורה
צריכים לדברי קבלה, ומי שאינו מאמין בקבלה הוא
אצלנו צדוקי. כי באמת דברי תורה לא יובנו אלא
בקבלה. וכמו שאנו צריכים לסמוך על הקבלה בפירוש
מלות התורה, כן אנחנו צריכים לסמוך עליה בפירוש
הענינים. וכמו המשל שהשיב הלל לאותו גוי שבא

ילקוט ויכוחים

ויכוח השב"ש

209

להתגיייר על מנת שלא ילמדנו אלא תורה שבכתב, והלל כתב לו אל"ף בי"ב גימ"ל וכו', למחר כתב לו גימ"ל בי"ת אל"ף, והגוי ענהו שלא למדו כך אתמול, אמר לו הלל ולאו עלאי דידי קא סמכת? (שבת לא.). ופירוש הענין הזה הוא, כי קודם הבנת הענין צריך להבין המלות, ובהבנת המלות צריך קבלה. דמיון זה שהתורה אמרה לא תעשה כל מלאכה בשבת, ואם לא יבין מלת מלאכה ומלת שבת לא יבין ענינם. ופירוש מלות שבת ומלאכה צריך קבלה, שאם נאמר שהמלאכה היא שקורין בלעז „אופיסיו“ (עבודה בלשון ספרדית), יאמר לו האומר, לא כן אלא מלאכה היא מה שקורין בלעז „צי“, והיה כונת המאמר „נו כחה יש צי“, נשיב אותו כי הקבלה בירינו בפירוש מלת מלאכה היא „אופיסיו“. הרי שחזרנו בפירוש המלה לקבלה. כך צריכים אנו לחזור בפירוש הענין אל הקבלה, לברר לנו עניני המלאכות, ואין לתפוס הקבלה במקצת ולהניחה במקצת. והנה גירונימוש הראשון מעתיק הארבעה ועשרים ספרים ללשון לעז לטין אמר לתלמידיו שכל מלה שיסתפקו בפירושה שאול ישאלו היהודים עליה, ופתח להם פתח גדול לשמוע אל הקבלה, ואחר שסומכים עלינו בפירוש המלות צריכים הם לשמוע אלינו בפירוש הענינים, כי המלה היא היסוד והענין הוא הבנין, ואם אין שם יסוד בנינם הוא טיח טפל ופרץ נופל. וזה המלשין האחרון ימח שמו הכביד לדבר על הקבלה תועה, כדי לאשר ולחזק זדים ועושי רשעה. וזה ברור מאד ובזו הדרך אחזו כל חכמי

ילקוט ויכוחים

210

ויכוח הרשב"ש

אומתנו אנשים חכמים ונבונים בכל חכמה ובכל השכל, איני צריך להזכירם בשם לרוב פרסומם. אמנם היות הדבר כך, כלומר שדברי תורה צריכים קבלה, והתורה בארה זאת באמרה כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם ובין דין לדין וגו' וקמת ועלית וגו' על פי התורה אשר יורוך וגו' (דברים יז, ח). וכולו יסד על הצורך אל הקבלה, שאם אין עם התורה קבלה ואין לו אלא פשטי התורה, מה יאמרו הסנהדרין והכהנים והשופט אשר יהיה בימים ההם יותר ממה שיאמרו התינוקות של בית רבן, היודעים פשטי הכתובים בלבד, ומה ההפלאה הזאת שתפלא מהם באמרו „כי יפלא“; מה יוסיפו להם ידיעת הכהנים והשופט אם אין שם אלא הפשט בלבד? אלא בלי ספק שעם התורה צריכין אנו לקבלה, ולפיכך כשיפול הספק בפירוש איזו מצוה מהמצוות ישאלו עליה לסנהדרין שבעיר, אם ידוע להם מוטב ואם לאו אלו ואלו עולים לירושלם, הכל כמבואר בסנהדרין בפרק הנחנקין (פו:). ותדע שהדבר כן, כי הקבלה היא אמתית, שמצינו כי דניאל מסר עצמו למיתה על התפלה שהיה מתפלל שלש פעמים ביום והתורה לא בארה בפירוש מהו נוסח התפלה ולא זמנה, ולא נתבאר חיוב התפלה בתורה אלא מפסוק ולעבדו בכל לבבכם (דברים יא, יג), וביארו בספרי (פ' עקב) איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. ולולא שהיה חובה לא מסר עצמו עליה למיתה, כפי קבלת רבותינו שצריך אדם למסור עצמו למיתה אפילו במצוה קלה במתכוון להעבירו

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ש

211

על הדת או בשעת השמד, כמו שנתבררו דינים אלו בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין עד.). וזה כלו ממה שתאמת הקבלה. וכ"כ תומר הענין לשמוע אל דברי הקבלה עד שהתורה חייבה מיתה בפירוש לזקן ממרא את פי הסנהדרין כמ"ש והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי וגו' ומת האיש ההוא (דברים יז, יב). ודע שכל המאמין בתורה שהיא אמת לא ימלט לו הדבר משני ענינים, אם שיהיה כמונו שאנחנו מאמינים בקבלה ונקראים רבנים, או שיהיה מקהל הצדוקים אשר נקראים קראים ורחוקים מהאמת. ואין שום חלוקה שלישית. הנך רואה תשובת החכם הר' אבן עזרא ז"ל עליהם בפירוש התורה פרשת בא אל פרעה, תשובות נצחות בכתב אמת בפתוחי חותמו. וגם מנהגיהם עלילותם ודרכיהם (של הקראים) מהשכל מאד רחוקים, ומעולם לא נמצא בהם חכם, והם בכל דור ודור מתמעטים מעצמם והולכים מבלי שעברה עליהם חרב שמד, ואינם נחשבים לכלום בערך אל הרבנים, ולא נמצא בהם אחד שחבר שום ספר בחכמה מהחכמות ולא בתקון המדות ובדרך ארץ, ולא בדרכי היראה והחסידות ולא בדרכי הקדושה והפרישה, ולא שום פיוט ולא שיר ולא שום סליחה ולא חרוז ומליצה. ואנחנו קהל הרבנים מאמיני הקבלה העולה למעלה נמצא בנו כמה חכמים ונבונים, כמה גאונים ורבנים, כמה פרושים, כמה חסידים וקדושים, וכמה ספרים נתחברו אצלנו בכל חכמה מפוארה, הן בחכמת המושכלות הן בחכמת

ילקוט ויכוחים

212

ויכוח הרשב"ש

התורה ובפירושי התורה ודקדוק הלשון המאירים כבבת עיו ואישון, וכן בדרך המדות ודרך ארץ, ובדרכי הפרישה והקדושה והתמידות גדרו גדר ועמדו בפרץ, ובדרכי הדינים והמשפטים, האסור והמותר, הטמא והטהור, וחברו כמה פרושין וחדושין, כמה תוספות וחבורים, מהם ארוכים ומהם קצרים, ולקטו אורות בין העמרים אחרי הקוצרים. וכל ארץ אשכנז וצרפת וגלילותיה, פרובינצה וקטלוניא וארגון ובנותיהן, קשטיליא ונבארה ופורטוגאל וטירותיהן, וארץ שנער וארץ הצבי והמערב וספרד וחצרותיהן, כלם מחזיקים בקבלה ובה חוקרים ודורשים, מעל ספר ה' קוראים, בנרות מחפשים ומבקשים, ראשי שבטי ישראל המה; כלם אנשים, ומי שיש לו עינים לראות וחיך אוכל יטעם, דרך הרבנים תופסי הקבלה לנפשו ינעם. וכיון שמשני החלקים ראינו האחד טוב מחברו, ראוי לנטות אחריו וצניף תפארתו לעטות.

והנה אפילו באונגליון הוא מאמין בקבלה ובדברי סופרים והפרושים, שכך תמצא בפ' י"ג למתיא שישו צוה לתלמידיו שיעשו כל מה שיאמרו הפרושים הנקראים בלשון לעז פאראזים, הם רז"ל, כאשר יתברר לפנינו להלן, גם מורה על הודאתם בקבלת רז"ל ממה שנמצא בפ' י"ב למתיא כי הפרושים אמרו לו שתלמידיו חללו את השבת לפי שתלשו קצת שבליים בשבת, והוא השיבם כי דוד מפני הרעב אכל לחם הפנים בברחו מפני שאול אע"פ שאסור לזרים, ותלמידיו ג"כ היו רעבים ומפני הרעבון הותר להם תלישת השבליים. מתשובתו

ילקוט ויכוחים

213

ויכוח הרשב"ש

זאת נראה כי הודה בקבלה, שלא ענה אותם שהתלישה אינה מלאכה, כי אינה מפורשת בתורה, ותלישת קצת שבלים לא תקרא מלאכה בלשון בני אדם, לולי קבלת רז"ל. ועוד שדוד המלך לא מצא היתר זה בתורה בפירוש שמפני רעבוננו יאכל דברים האסורים, לולי הקבלה שאמרה וחי בהם ולא שימות בהם (יומא פה:). א"כ דוד המלך ע"ה היה מחזיק בקבלה, וישו ותלמידיו שהביאו ראיה בזאת הטענה מדוד היו ג"כ מחזיקים בקבלה. ועוד נראה מדבריו שהסופרים והפרושים היו צדיקים בעיניו, שהרי בפ' ה' למתיא אמר לתלמידיו אם לא תהיה צדקתכם גדולה מצדקת הסופרים והפרושים לא תכנסו במלכות שמים, ואם לא היו צדיקים בעיניו לא היה אומר ככה לתלמידיו, שלא יאמר אדם לתלמידו אם לא תהיה צדיק יותר מזה הרשע לא תזכה לכך ולכך, אבל יאמר לו אם לא תהיה צדיק יותר מצדיק פלוני לא תזכה לכך ולכך. ולשון „יותר" מורה ג"כ על זה, ולא יכחישנו אלא מי שרוצה לומר על אינו שישנו. — וכל אלו התשובות הן על דברי הרשע אשר פער פיו לכלי חוק ימח שמו וזכרו, ומדברים אלו תקח ראיה על הכל. לפי שאי אפשר לקיים הקבלה ולהכחיש במקצת, ואין אנו צריכין להביא ראיות באונגליון, אלא נגד המאמינים בו. ואחר שנתברר זה אם ימצא בדברי רז"ל דבר אשר ירחיקנו השכל ראוי לנו לטרוח לקרבו לשכל, כמי שיקרה בענין הפסוקים שאחר שנתברר שהם מאת ה' מן השמים והיותם אמת, אם נמצא בהם

ילקוט ויכוחים

214

ויכוח הרשב"ש

דבר רחוק מהשכל נטרח לקרבם לשכל.

הקדמה שניה

דברי רז"ל נחלקים לשני ענינים, החלק הראשון הוא הדברים שהם תלויים במצות ודינים, וזה נקרא מדרש הלכה, והחלק השני הוא בדברים שאין בהם לא מצוה ולא עבירה, ונקרא מדרש אגדה. ואמנם החלק הראשון אנו חייבים להאמינו ולהזהר בו. וראינו לרבותינו התנאים והאמוראים נזהרים אפילו בדקדוק אחד מדקדוקי סופרים כמו מדברי הנביאים ומדברי רוח הקדש, כאשר בא בהקדמה הראשונה, ואין שום חלק מדבריהם ז"ל שבאו בענינים אלו שאין אנחנו חייבים להאמינו ולהזהר בו, וחייבים אנחנו לבארו וללכנו ולבררו, ולדבר ולהגות בו תמיד ולישא וליתן בו. ולכן רבו הישיבות בכל מקום שיש שם יהודים, כל מקום כפי אנשיו וכפי השגת אהבתם במצות וכפי יראתם מהעונש, כאשר נודע ומפורסם עד עתה. אמנם החלק השני כולל דברים שאמרום דרך אגדה למשוך לב הבריות וקטני התלמידים כאשר היו יגעים, ומתעסקים בדברים על דרך המשל והחידה, לתת לפתאים ערמה, לנער דעת ומזמה, ועל זה וכיוצא בו אמר שלמה בחכמתו להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם (משלי א, ו) ודבריהם בזה אין אנחנו חייבים להאמינם, אבל איש חכם לב ישתדל להשיבם אל המושכל ולהבינם, כי כל דבריהם בזה אינם ע"ד נגלה אלא ע"ד הנסתר, כמו המשל של הרימון וקליפתו, ומי שלא ראה

ילקוט ויכותים

215

ויכות הרשב"ש

רימון מימיו ובעודו בכפו ימהר לנשוך בשניו ויטעום טעם הקליפה והנה היא מרה כלענה ומידו ישליכנו, ובראותו רימון בפעם אחרת יבהל ברוחו להעיר כי הרימון מר ויזהיר לזולתו שלא לאכלו. אבל מי שהורגל באכילת רימונים כשיראה הרימון מיד יבין כי הקליפה היא מרה והתוך מתוק הוא לנפש ומרפא לעצם. כן הדבר הזה כי הרואה מדרשי חז"ל ולא הורגל בהבנתם יעיד כי מרים הם, ומי שהורגל בהם ידע כי הנגלה תרחיקנו הנפש אבל התוד מתוק ונעים. וע"כ נאמר כפלה הרמון רקתך (שה"ש ד, ג), כלומר כי הדברים שהאדם חושב שהם ריקים אם תחקור אותם תמצאם כמו הרימון כשתפלחנו תמצא אותו טוב למאכל ותאווה לעינים. ולא חז"ל לכד דרכו בזו הדרך, אבל גם חכמי הפילוסופים הראשונים, כמו שראינו מדבריהם והעיד עליהם הרמב"ם ז"ל. וע"כ מי שלא ירצה להאמינם אין עליו עון אשר חטא, והרוצה להתבונן בו ולבוא עד תכונתו, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו.

הקדמה שלישית

כל מקום שנזכר בתלמוד פטור, אין הכוונה שיהא מותר לעשות הדבר ההוא, זולתי במקומות שביארו ואמרו פטור ומותר. כמו שאמרו (שבת ג.) באיסורי שבת וע"ז ועריות וזולתו, וכוננתם לומר פטור כלומר שהוא פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. וזה ברור אפילו למי שעיון מעט בחכמת התלמוד.

ילקוט ויכוחים

216

ויכוח הרשב"ש

הקדמה רביעית

הרשות היתה נתונה ביד כל ב"ד בכל מקום קודם חורבן הבית לענוש ולהכות ולהרוג אפילו מי שאינו מחויב מיתה ע"פ התורה הכתובה, לגדור הענין. ודבר זה נזכר במס' יבמות (צ:) בפ' האשה רבה ובמס' סנהדרין (מו.) בפ' נגמר הדיון, וגם להפקיר ממון, כנזכר במס' גמין (לג.) בפ' השולח וביבמות (מו.) בפ"ה למרוט הלחי ולרמוס בקרקע ולחבוש בבית האסורים כנזכר במס' שוער (טו.) בפ' ואלו מגלחין וגם לכבוש בכיפה ולהאכילו לחם צר ומים לחץ עד שתהא כרסו נבקעת, כמו שנזכר בפ' הנשרפין (סנהרין פא:). וגם המלך יש לו רשות להרוג מי שאינו חייב מיתה מן התורה, כדי לגדור הענין. וכבר האריך לבאר ענינים אלו הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות רוצח ובפ' כ"ד מהלכות סנהדרין ובפ' ז' מהלכות מלכים. והרוצה לעמוד על עיקרון של דברים אלו יעמוד בכל המקומות הנזכרים. ובכאן ראיתי לקצר כדי שלא לצאת מכוונת המאמר.

ואחר הקדמות אלו אתחיל להציל דברי רבותינו ז"ל כפי היכולת ולברר סוביו מתוך הסולת. ובזכותם בטחתי בה' להצילני משגיאות, ומלענות לכסילים אולת, אולי תזכה בזה נפשי להיות לה תועלת.

מלחמת מצוה

תחלת דבר פיהו (של המלשין) סכלות לסתור דבריהם ז"ל כמה שאמרו במס' שבת בפ' כלל גדול (עב:) ובמס' סנהדרין בפ' ארבע מיתות (סא:)

ילקוט ויכוחים

217

ויכוח הרשב"ש

ובפ"א דכריתות (ג.) שהעובד ע"ז משום אהבה ומשום יראה פטור. ופירש"י ז"ל מאהבה לעשות רצון אדם גדול שיתחנן לו, מיראה שאדם גדול צוהו לעבוד אותה או ימות. והרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ע"ז וחקות הנויים כתב: מאהבה כגון שחשק בצורה זו מפני שמלאכתה נאה ביותר, מיראה מיראתו לה שמא תרע לו כמו שמדמין עובדיה שהיא מיטיבה ומריעה, וסתם (הרמב"ם) דבריהם לפי דעתו (של המלשין) לפי שהם סותרים למאמרי הכתובים ופשטיהם באיסור ע"ז. אמנם תשובתו (סתירתו) על דברי רז"ל נופלת ולא מחכמה השיג עליהם, כי זכר מקצת דבריהם והניח קצתו, שאף דברי הרמב"ם כתב קצתו והניח קצתו. וכדי שיהיה הענין מבואר למעיין בו אכתוב בכאן לשון רבותינו הנזכר בגמרא בסנהדרין: אתמר העובד ע"ז מאהבה או מיראה אביי אמר חייב רבא אמר פטור, אביי אמר חייב דהא פלחה, רבא אמר פטור אי קבלה עליו באלוה אין ואי לא לא. הרי שאפילו רבא דפטר ופסק הלכה כמותו כנגד אביי כפי הכללים הנזכרים בגמרא, לא פטר אלא בשלא קבלה עליו באלוה שאם קבלה עליו באלוה חייב מיתה לדברי הכל, וקבלות אלהות היא שיאמר אלי אתה, כמו שאמרו בגמרא (שם ס:). ואם לא קבלה באלוה היא דפטר רבא אם עבדה מאהבה או מיראה. ופטור שאמר רבא הוא לומד פטור בדיני אדם, אבל אסור לעשות כן, כאשר הקדמתי בהקדמה השניה. ומעתה אין תשובה (סתירה) עליהם, כי הקבלה באלוה היא שחייבה

ילקוט ויכוחים

218

ויכוח הרשב"ש

התורה לדברי רבא. וכך הם דברי הרמב"ם בפ' הנזכר: העובד ע"ז מאהבה כגון שחשק בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר, או שעבדה מיראתו לה שמא תרע לו כמו שמרמין עובדיה שהיא מיטיבה ומריעה, אם קבלה עליו באלוה חייב סקילה ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה או מיראה פטור, עכ"ל. ולהחזיר הדבר למושכל הוא שאין כוונת הע"ז אלא קבלת אלהות וכן קוראה התורה אלהים אחרים, זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו (שמות כב, יט), וכתובים אחרים כולם מזכירים אותה בשם אלהות, וכשקבלה עליו באלהות והאמין בה חייב מיתה. אבל אם עבדה מיראה או מאהבה ולא האמין באלהות, אותה עבודה אינה עבודה, שמאמר עבודה הוא ממאמר המצטרף שאין עבודה אלא עם אלוה, ואם אין אלוה אין עבודה, כאשר ידעו ההגיוניים. וא"כ זה שלא קבלה עליו באלהות אין עבודתו עבודה, ולא קרא אותה רבא עבודה ע"ד האימות אלא ע"ד העברה (לא בחיוב אלא בשלילה). וזה ברור ולא יכחישנו שום משכיל, ויעמדו דברי רבותינו ז"ל ונפלה סתירתו.

עוד השיב על מה שאמרו (סנהדרין סד:)
בענין המולך, שאם מסר כל זרעו למולך פטור, ואם
הכה אביו או אמו ולא עשה בהם חבורה פטור,
ושאר כל הדינים הנמשכים מזה, והאריך בסתירתו
זאת, והוסיף קצת דבריו כי יש בזה רציחה. אמנם
ענין פטור כבר בארתיו בהקדמה השלישית שאינו

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ש

219

פטור לגמרי. וביאור הדבר הוא שלא יתחייב אדם בע"ז אלא באחד משני צדדים, הצד האחד שעבדה בעבודה שדרכה לעבדה בכך אפילו אינה מעבודות המיוחדות למקום, והצד השני שיעבדה באחת מארבע עבודות המיוחדות למקום, והן זבוח וקטור ונסוד והשתחואה אעפ"י שאין עבודתה בכך, כמו שנתברר במס' סנהדרין פ' ארבע מיתות ב"ד (ס:). ועבודת המולך לא היתה בשרפת בניהם לו אלא שיעבירם ברנל בלבד בין שתי מדורות אש וא"כ אינו מן העבודות המיוחדות לו, ולא יעביר לא אביו ולא אמו ולא אחיו ולא אחותו אלא זרעו שהיתה עבודת המולך, והוא שינה ולא עבדו בעבודה המיוחדת לו לפיכך הוא פטור שהרי לא עבדו בדרכו. ולשון הפסוק מורה ג"כ על זה, שכתוב ומזרעך לא תתן להעביר, והנה הזרע יורה על יוצאי ירכו שהם נקראים זרעו, והוציא מן איסור ההעברה אביו ואמו ואחיו ואחותו, ומ"מ מזרעו מורה על המיעוט, ולפיכך מיעטו מזרעו ולא כל זרעו, לפי שכך היתה דרך עבודתו. והשורפים בניהם באש עבודה אחרת היא ולא עבודת המולך (ועיין הרמב"ם פ"ו מהלכות עבודה זרה). ובהסתלק השרפה נסתלק הרציחה שטען על רז"ל.

עוד השיב המלשין על דברי רז"ל שאמרו בפ' הנחנקין (סנהדרין פה:) המכה אביו או אמו ולא עשה בהם חבורה פטור. והוסיפו קצת מחבריו להעמיק סרה ולהקשות עד שחייבו להענישו מדין סורר ומורה. ואמר המלשין כי החכמים התירו

יִלְקוּט וִיכּוּחַיִם

220

ויכוח הרשב"ש

להכות אב ואם. וזה כלו ממנו כדי להכניש דברי רז"ל בעיני הגוים. וח"ו שלא תהיה כזאת בישראל שיתירו דבר זה. צא וראה כמה הצריכו רז"ל בקדושין פ"א (ל:) בענין כבוד אב ואם, מה שיארך ספורו בכאן. וכן בירושלמי במס' פאה. ואחר שהם מזהירים כל כך בכבודם ובמוראם של אב ואם, איך יתירו לקלל ולהכות אותם? הלא הם שני הפכים בנושא אחד ובעת אחת! ודי בזה תשובה לדבריו. אבל פן יהיה חכם בעיניו ובעיני אהביו הנמשכים אחריו, אבאר כוונתם ז"ל ואומר שמלת הכאה מורה על החבורה מהוראת הגדר, וכשיעשה חבורה נתחייב מיתה, ובזה חומר באביו ובאמו משאר בני אדם שאינו חייב אלא בחמשה דברים המכוארים במס' בבא קמא פ' החובל. והחובל באביו ואמו חייב מיתה כיון שהוציא מהם דם ובזיון גדול הוא. אבל הכאה שאין בה הוצאת דם אינו בכלל מכה אביו ואמו, אבל הוא בכלל מקלה אביו ואמו ולוקה על זה, וקאי בארור נוסף על המלקות. ולא התירו זה לכתחילה ח"ו אלא פטרוהו ממיתה כשאר כל פטור הנזכר בתלמוד כאשר הקדמתי מתחלה. ותראה יושר דיניהם בזה שהמכה אביו אחר מיתה פטור והמקללו חייב מיתה, לפי שההכאה היא לגוף ואחר המיתה אין לו הרגש ולפיכך הוא פטור אבל אסור והוא בכלל ארור מקלה ג"כ, ובכלל עין תלעג לאב ותבזז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלנה בני נשר (משלי ל, יז). ודי לו עונש כזה. אבל המקלל שהקללה דבקה בנפש והנפש יש לה השארות אחר המות,

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ש

221

לפיכך חייבוהו מיתה. וזה קרוב אל השכל מאד לא ירחיקנו בעל נפש משכלת. ועם כל זה הרשות היתה נתונה ביד כל ב"ד לענוש כפי הנראה להם, כאשר הקדמתי בהקדמה הרביעית. ובזמן שהיו דנין דיני נפשות בקשטיליא היו מונקין על פחות מזה בכבוד אב ואם כפי הכלל המסור לנו שב"ד היו מכין וענשין שלא כדיון למגדר מלתא. אמנם הטענות שטענו חבריו של המלשין לחייבו כדיון סורר ומורה אינו ענין לזה, שדיון סורר ומורה תלה הכתוב סרחונו באינו שומע בקולנו לא במקלל ומכה. ודי בתשובה זו, וקבלת רבותינו ז"ל במקומה עומדת, עליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע.

עוד השיב על דבריהם שאמרו בפ' הנחנקין ששהורג את הטרפה פטור, וכן הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות פטורים (סנהדרין עח.). אמנם ענין הפטור כבר בארתיו בהקדמה השלישית שדינו לשמים. וכבר העידו ז"ל שאחד הרג את חברו בחורבה אחת וראהו שמעון בן שטח אמר לו רשע מי הרגו לזה אני או אתה? אבל מה אעשה לך (שהוא רק עד אחד ואינו נאמן) הרי דינך מסור לשמים, ולא זו משם עד שבא נחש והכישו ומת, כמו שנזכר במס' שבועות ובמס' סנהדרין. ואף הלל ראה גלגולת שצפה על פני המים ואמר לה על דאטפת אטפוד וסוף מטיפיך יטופון, כמו שנזכר במס' אבות ובמס' סוכה בפ' החליל. וכן דוד אמר לשאול כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא

ילקוט ויכוחים

222

ויכוח הרשב"ש

רשע וידי לא תהיה בך (ש"ב כד, יד), שמורה פשט הענין כי הנרדף מחברו בחנם שהמקום יריב ריבו ויקח נקמתו ממנו ע"י אחרים, וכ"ש כפי מדרש חכמים שדרשוהו במס' מכות בפרק הגולין: ועוד אמר דוד על שאול חי ה' כי אם ה' יגפנו או יומו יבא ומת או במלחמה ירד ונספה (ש"א כו, י). וכן ארז"ל בסרושין פ"ב דינא רבא ודינא זוטא איכא בנייהו, כי יש דינים מסורין לשמים והקב"ה לוקח נקמתו מהם. ועם כל זה הרי היתה רשות ביד ב"ד להכות ולהרוג לגדור הדבר, וגם להכניס לכיפה ולהאכיל לחם שעורים ומים לחץ וכו' כנזכר בפ' הנחנקין. כל זה תקנה וגדר בדבר שאע"פ שהוא טרפה כלומר שנחתך מן הארכובה ולמעלה שאינו יכול לחיות, שהדבר ברור ונגלה, לא כאשר הגזיר הארור המלשין ימח זכרו שיבדקו בריאה אם סרוחה, ח"ו שלא נאמר כזה במקום הזה, אבל טרפה הנזכרת פה הוא כאשר הזכרתי. וכן מוכיח הענין במס' יבמות ובמקומות אחרים מהתלמוד. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בהלכות רוצח פ"ב: ההורג את הטרפה אע"פ שאוכל ושותה ומהלך בשוק הרי זה פטור מדיני אדם וכל אדם בחזקת שלם הוא וההורגו נהרג עד שיודע בודאי שזה טרפה ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לו תעלה באדם ובה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר, עכ"ל. וכיון שכבר היה מוכה ונגוע באופן שלא יוכל לחיות למה יומת זה השני הבא להכותו? ע"כ פטרוהו ממות, שהתורה לא אמרה אלא ומכה אדם ומת וזה אינו בגדר האדם

ילקוט ויכוחים

223

ויכוח הרשב"ש

עתה שכבר הוא בגדר המת, כיון שלא יחיה אחרי נפלו. אבל אם יראה לב"ד להענישו מענישים אותו, וגם אין מצילין אותו מיד גואל הדם, ואם גואל הדם הרגו אינו נהרג. וכן הדבר אם הכוהו עשרה בני אדם במקלות ומת ולא נודע מי הכהו והמיתו מחמת ההכאה ההיא שיתחייב מיתה, כי כל אחד אומר אני הייתי הראשון במקל ולא היה בכדי להמית ואין עליו אלא עונש מכה חברו שלא מת מחמת אותה מכה, וכן כל אחד ואחד. ואנחנו לא נמית אלא בראיה ברורה, ונשאר הדבר לתקנת ב"ד וגדרם בזה. ואם גואל הדם יחם לבבו ויהרגם אינו נהרג. וזה יותר טוב מנימוס הגוים שיתחייב האדם מיתה והמלך יפטרנו, אבל נמצא דבר טוב בהם שיצטרך לשמור עצמו מגואל הדם, ומי שיעריך דין שלנו עם שלהם יראה יתרון תורתנו הקדושה על נימוסם כיתרון האור מז החושך, אם יביט עליה בעין משפט ויטעים הדברים וישקלם בשכלו.

ומה שהשיב על דבריהם שאמרו במס' סנהדרין בפ' דיני ממונות, בשלשה סנהדרין שפתחו כולם לחובה פטור, וכתב המלשין שרבותינו אמרו שאם בא לדון רוצח לפני ב"ד והסכימו כולם שנדון למיתה פטור, וצריך שיהיו מהם מערערים שקורין בלע"ז אישקרפאנטיש, והוסיפו קצת חבריו לומר שמעולם שמעו כי הגוים מלעיגים על דברי חז"ל בדינם זה, ואמרו שאמנם מתקנת הקיסר שאם העדיב עדותם מכוונת צריך להקדו ולברוק בעדותם. תאלמנה שפתיו איד דבר על צדיקים וטובים עתק

ילקוט ויכוחים

224

ויכוח הרשב"ש

בנאוה ובוז והוא לא הבין דרכיהם שהם ז"ל לא אמרו ב"ד שהסכימו כולם לחובה פטור, חלילה להם שיאמרו ככה, כי אם ע"פ הרוב אנו הורגים כ"ש על פי כולם, והתורה אמרה אחרי רבים להטות, כ"ש אחרי כולם, ויותר טוב ומשובח הוא שיהיה הפסק-דין מוסכם מהכל, ולא שיהיה שום חולק, ומי לא ידע בכל אלה, אפילו תינוקות של בית רבן ידעו זה. אבל מיושר דיניהם אמרו שסנהדרין ש פ ת ח ו כלם לחובה פטור*, שסנהדרין צריכין לישא וליתן תחלה בדין, כאשר האריכו בזה בסנהדרין בפ' הנזכר ובפ' דיני ממונות ובפ' כיצד בודקין את העדים, ואם נשאו ונתנו בדבר ולא היה לו שום מלמד זכות ולא הניחוהו ג"כ שילמד זכות הוא על עצמו אלא מיד כשעמד לפני העדה למשפט פתחו כלם ואמרו חייב אתה — הוא פטור, ותראה דיוק לשונם שלא אמרו סנהדרין ש ד נ ו כלם לחובה אלא ש פ ת ח ו, שמורה על תחלת הדבור (ע"ד פתח דבריך יאיר, כלומר תחלת דבריך), וכיון שסנהדרין אלו טעו בכך ופתחו כלם לחובה גלו דעתם שכולם חפצים להמיתו, שקורין בלעז וולונטאריש. ובדיני נפשות אין ראוי להיות כך. וכזה כבר נסתמו טענותיו. ואפילו בב"ד אחר לא יוכל ללמד זכות על עצמו. לפיכך נפטר מכל וכל.

* בנמרא א"ר כהנא סנהדרי שראו כולו לחובה פוטריו אותו. מ"ט? כיון דנמירי הלנת דין למיעבד ליה זכותא והני תו לא חזי ליה זכותא (סנהדרין יז.). עין אוצר ישמאל ערד דינים צד 50.

יִכּוּת הַרְשָׁב"ש

אבל אם נשאו ונתנו בזכותו ופתחו לו לזכות ואמרו לו אל תירא אם אין עליך חובה לא תהרג, אז תשוב דעתו ויוכל לדבר וללמד זכות על עצמו. וזה הדבר לא נאמר שהוא מושכל בלבד אבל הוא ג"כ מורגש, וככל יום ויום אנו רואים זה. ואם אחר שפתחו ב"ד בזכותו ונשאו ונתנו בדבר ולא מצאו לו זכות והסכימה דעת רובם, הרוב הנזכר בגמרא, כ"ש דעת כולם להרגו, נהרג. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל הלכות סנהדרין פ"ט ופי"ב. ודבר זה לא יכחישנו אלא מי שרוצה להכחיש כי אור השמש אינו אור וכי אור הכוכבים יותר בהיר ממנו. ובוה נסתלקה תלונתו מעל דברי רז"ל. ובענין חקירת העדים שעדותם מכוונת, דבר זה שתקן הקיסר, כבר קדמוהו הבותיני, וכן אמרו הוי מרבה לחקור את העדים (אבות) ואמרו בירושלמי רב כד הוה חזי סהרי דמכווני הוה חקר טפוי. וכל דבר טוב שנמצא בידם על אדות המשפטים גנבוהו ממנו, כי אנחנו היו הראשונים והם באו אחרינו.

ומה שהשיב המלשין על רז"ל ממה שאמרו במכות (ה:): על עדים זוממין: הרגו אין נהרגין, לא הרגו נהרגין. וראוי שתדע כי דין זה כלומר כאשר זמם ולא כאשר עשה אינו אלא בעדות נפשות בלבד, כאשר נראה משפט השמועות הנזכרות שם. וכן כתב הרמב"ם ז"ל הלכות עדות פ"ב. אבל בעדות ממוז אעפ"י שהוציאו מזה ונתנו לזה ע"פ עדותם ואח"כ הוזמו חייבים העדים לשלם. ומעם הדבר הוא

ילקוט ויכוחים

226

ויכוח הרשב"ש

שעדות נפשות אם הרגו אין נהרגין ואם לא הרגו נהרגין. לפי שהסנהדרין היו מושגחים מחאל יתברך כמ"ש אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט (תהלים פב, א), כלומר שחיובם ופטורם לאיש הזה כשהם עדה רודפי צדק שכינתו עמם והשגחתו דבקה בהם ולא תארע תקלה על ידם, ולא יהרג אלא המחויב מיתה ויפטרו הפטור, וזהו בקרב אלהים ישפוט, כלומר בעדת הדיינים הנקראים אלהים, ישפוט הוא יתברך הנותן בפיהם אמרי אמת לדון בצדק, ואלו העדים שהעידו על איש פלוגי שהרג את הנפש ונהרג בעדותם והוזמו, לולי שהיה חייב מיתה לא נהרג ע"פ ב"ד, ונתקיים בו ונקי וצדיק אל תהרוג כי לא אצדיק רשע (שמות כג, ז), וזה שנגמר דינו למיתה בעדותם ועדיין לא נהרג ובאו עדים להזימם, לולי שהוא נקי וצדיק לא זימן לו הקב"ה עדים אלו להצילו מידם, ולפי שעדים זוממין אלו זימו להרוג צדיק ונקי יהרגו הם תחתיו. וזה כלו ממשפטי הקב"ה ומהשגחתו הדבקה בסנהדרין. ואיך ישיב המלשין ימח זכרו על דבריהם ז"ל והוא לא ידע דין הזוממים אלא מהם, שתרי נתקשה עליו ונשאל אותו לפי פשטות הכתוב: הרי שנים שהעידו על ראובן שהרג את יוסף ובאו שנים אחרים ואמרו לא ראובן הרגו אלא יהודה, למה נסמוך על דברי העדים האחרונים ונהרוג את יהודה ביחד עם שני העדים הראשונים הרי שלשה ונפטור את ראובן? הלא יותר ראוי שנהרוג את ראובן לבדו בעדות הראשונים? מי יתן וידעתי מה יתרץ המלשין בזה

ילקוט ויכוחים

227

ויכוח הרשב"ש

הוא וחבריו. באמת יעלו בתהו ויאבדו ולא ידעו לתרץ קושיא זו מעצמם, אם לא שיחזרו אל הקבלה האמתית שלא חייבה העדים הראשונים אלא כשסלקו האחרונים כל עדותם של הראשונים מכל וכל ולא באו להעיד שראובן לא הרג רק שיהודה הרג, אלא שבאו להעיד על גוף העדים הראשונים, ואמרו להם איך תעידו שראובן הרג את יוסף ביום זה בשבת במקום פלוני, והלא עמנו הייתם ביום ההוא במקום אחר שרחוק ממקום פלוני מהלך רב באופן שלא היה אפשר לכם להיות במקום פלוני. ובזה תסתלק הקושיא לפי שנעשו העדים הראשונים בעלי דבה והוסרה עדותם מעיקרא, ולולי הקבלה לא ידענו פירוש הענין. והנה יש לרבותינו ז"ל דינים בענין עדות מוכחשת ומזוממת שנתבארו במס' מכות בפ' הנזכר ובב"ק בפ' מרובה ובב"ב בפ' חזקת הכתים ובמס' כתובות פ"ז ופ"ג. ואחר שהם צריכין לחזור אל הקבלה למה ילעיגו עליה? ואין ראוי להם לתפוס הקבלה במקצת ולהניחה במקצת כאשר הקדמתי בהקדמה הראשונה. וזה נכון וברור כפי דעתי למי שרוצה להודות על האמת.

עוד השיב המלשין על דבריהם במה שאמרו בפ' ארבע מיתות ב"ד (נר.) שהבא על הזכר פחות מבן תשע שנים פטור. אמנם ענין הפטור כבר ביארתי בהקדמה השלישית לפטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ועם כל זה לא היו מנקים אותו והיו ב"ד מכים את הבוועל מכת מרדות במלקות או ברצועה. ומכת מרדות היא הכאה לפעמים עד שתצא

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ש

228

נפשו, ולא פטרוהו אלא ממיתה מנוולה הכתובה בתורה. וז"ל הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פ"א: וראוי לב"ד להכות הגדול מכות מרדות לפי ששכב עם הזכר אף שהוא קטן. ועתה אין להתלונן על רז"ל ולא להוציא עליהם לעז ח"ו כי הם קדושי עליון הגזהרים מאיסורין ומקדשים עצמם אף במותר להם מן התורה. וראה איך היו נזהרים בצניעות עד שהיו מגלים טפח ומכסים טפחיים (שבת קיח:), ורבי לא הניח ידו תחת אבנטו (שם), ותקנו טבילה לת"ח בעלי קריין כדי שלא יהיו מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים (ברכות יג:), ואמרו שלא יהרהר אדם באשה ביום ויבוא לידי טומאה בלילה (שם כב:), גם אמרו אתורי ארי ולא אחורי אשה (שם סא:). ובירושלמי מס' שקלים אסרו להסתכל בבהמה חיה ועוף כשנוזקין זה לזו. ועוד אזהרות כאלה להרחיק את האדם מן הכיעור וכדומה לו. ולכן נקראו פרושים בלעז פארזיאש. ולא היה נמצא בכל האומות אומה נקיה מזנות כישראל. ואם ימצא מהם אחד בעיר ושנים במשפחה יראום באצבע. וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. בנימוס הגוים הזנות מותר להם ועושים קובות לזונות, והתורה אמרה לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש מבני ישראל (דברים כג, יח). היש עדיין לדבר נגדנו בזה? צא וברוק בכל גלילי גינובה, ויניציא ושיסיליא ובמקומות אחרים כלם מנאפים ומטונפים בזה לעין כל, וחלילה חלילה לזרע הקדש מטע ה' להתפאר להתערב בהם. ואני בטוח כי כל מי שיש לו שכל

ילקוט ויכוחים

ויכוח הרשב"ש

229

זך יכיר ויבין וידע ויאמין כי כל דבריהם בצדק
וביושר ויסיר משכלו מחשבות המלשון ימח זכרו
ומחשבתו הרעה שחשב על רבותינו ז"ל להטיל מום
בקדשים.

אלו הן תשובות אשר עמדתי עליהן לסתור
את דברי המלשין נגד רז"ל, והם בדברים התלויים
בדינים ובמצות והצלתי אותם בראיות נכוחות כפי
קוצר יד שכלי. ועתה אשיב על דבריו נגדם על
מדרשי אנדה אשר אין חובה עלינו להאמינם דברים
כהיותן. כאשר הקדמתי בהקדמה השניה. אבל פן
יהיה חכם בעיניו והנמשכים אחריו אענה על דבריו
להראות לכל משכיל ומבין שלא כווננו למה שחשדם
וחלילה להם להיות דבריהם כמו שנראה להם. ובה'
בטחתי שיעזרני להדריכני במעגלי צדק, אמן.

המלשין השיב על מה שאמרו חז"ל בסנהדרין
(צא:) ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן מתנות
וישלחם מעל יצחק בנו (בראשית כה, ו), שם טומאה
מסר להם (כשוף ומעשה שדים). ואמר כי לא יתכן
להאשים את אברהם כי השתמש בכשוף ובמעשה
שדים. אמנם הכרח הכתוב הזקיק את רבותינו לדרוש
כן, לפי שנאמר תחלה ויתן אברהם את כל אשר לו
ליצחק, ואח"כ נאמר ולבני הפילגשים נתן מתנות.
א"כ מאין לקח המתנות אם כבר מסר כל אשר לו,
קרקות ומטלטליו, ליצחק? שמלת "כל" כוללת
הכל, ולא מסר להם חכמה והשכל, שלא נמצא בהם
חכם, א"כ לא נשאר חלק להם אלא מסירת כשוף
ומעשה שדים. וכן מעיד עליהם הכתוב כי מלאו

ילקוט ויכוחים

230

ויכוח הרשב"ש

מקדם ועוננים כפלשתים (ישעיה ב, ו), כלומר מלאו כשפים יותר מאנשי קדם והם מבני הפילגשים יטור נפיש וקדמה, וכל בני קדם הם ערכיים. ואם תתמה איך למדם אברהם חכמה זו? שהרי הסנהדרין, שאין בישראל כמותם בחכמה וביראת חטא, צריכים לידע חכמה זו, והתורה שאסרה הכשפים לא אסרה אלא העושה מעשה, וכן אמרה תורה לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם וגו' מעונן ומנחש ומכשף (דברים יח, ט"י), הרי שתלתה האיסור במעשה ולא בלמוד לבד. ואף המשתמש בשדים בלי זבוח וקטור ואכילה על הדם אין בזה איסור ואין האיסור אלא בכשפים בלבד. והרי אפילו אדום שהכשפים אסורים אצלם יש להם בית ועד במלכות קשטיליא בארץ שלמאנקא ללמוד החכמה ההיא הנקראת בלשונם נקרומנסיה. ועל כן אם מסר אברהם חכמה זו לבני הפילגשים אין זה גנאי לאברהם. ומי שישקול הדברים במאזני שכלו ויגרש מפניהם דברי האויב והמלשין ימח זכרו ימצא דברי חז"ל נכונים.

ומה שאמרו חז"ל בברכות (ג.) שהקב"ה אומר אוי לי שהחרבתי את ביתי וכו'.* כונת זה המדרש שהקב"ה לא חפץ להחריב בית המקדש לולי פושעי ישראל. וכן הוא אומר עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה (ירמיה יב, ז), וזה על דרך החפץ אחפץ מות רשע נאם ה' וגו' (יחזקאל יח, כג), והנוסחא היא אוי שהחרבתי

* בנירסא שלפנינו אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את

• Necromancy.

ביתי.

י לקוט ויכוחים

231

ויכוח הרשב"ש

את ביתי, והוא (המלשין) הוסיף „לי" לאפושי רתחא ולדבר על דבריהם תועה. וראיה על זה שתשלום ההגדה היא: אוי לו לבן שגלה מעל שלחן אביו, מה לו לאב שהגלה את בנו מעל שלחנו? והם נזהרו בזה המאמר, שבבן שהוא רמו לישראל אמרו „אוי לו" ובאב שרמזו להקב"ה אמרו „מה לו". ואפילו אם תהיה הנוסחא „אוי לי" הוא מרדיפת המשל שמורה על העצבון. ולמה יקשה לו זה ולא יקשה לו מאמר התורה ויתעצב אל לבו (בראשית ו. ו). והנה העצבון תנועה נפשית מגונה כמו הבכי וה„אוי". אבל יש לו פירוש שנאמר בדרך משל וכן תפרש מאמרם ז"ל ואין עליהם תלונה בזה.

ומה שאמרו שהקב"ה מתפלל כמו שהזכירו בברכות (ו.), ח"ו שיצטרף להתפלל לזולתו, אבל שמדת הדין מתוחה כנגדם מפני דוע מעלליהם הוא כובש מדה"ד ומגלגל עליהם מדת רחמים. וכן דרשו על הנה ה' יוצא ממקומו (ישעיה כו, כא) מלמד שיוצא ממדה למדה, כלומר ממדת הדין למדת הרחמים, והסרת הדבר ממה"ד למה"ד המשיכו לומר תפלה, כלומר רצון, כי המתפלל הוא מבקש רצון, ומלשון התפלה שהזכירו בו יתברר זה הפירוש שהוא רצון: יהי רצון שיכבשו רחמי את בעסי ויגולו רחמי על מדותי. וזה ברור. ואם יתעקש איש בזה, הנה מקרא מלא, כי יחטא איש לאיש ופללו אלהים ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו? (ש"א ב, כה). הרי שתפלה ופלילה אחד הם וא"כ יהיה כוונת אמרם שתפלתו של הקב"ה היא

ילקוט ויכוחים

232

ויכוח הרשב"ש

פלילות ולשון דין, כלומר שדן בריותיו. ובאמת חז"ל נוזרין תפלה מלשון פלילות ודרשו ויעמוד פנחס ויפלל (תהלים קו, ל) ואין פלילה אלא תפלה וכו'. ומה שנזכר בב"ב (עד.) אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי נכו', הנה החכם הכולל הפילוסוף האלהי לוי ז' גרשם קרובנו ז"ל חבר אגרת לבאר כל אותו אגדות שבפרק ההוא בלשון ארוכה וקראה מחוקק ספון, הרוצה לעמוד על עקרו של דברים יענין שם. ולא ראיתי להעתיק הפירוש ההוא כי הוא נקשר עם אגדות ומאמרים אחרים שקדמוהו ויאריך המאמר הזה ללא צורך. אבל הכוונה שם שאינו כנגלה.

ומה שאמרו ג"כ בכרכות פ"א מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה, אין הכוונה שהקב"ה יגדרנו מקום ונכנס בתוך ארבע אמות ואפילו בבית המקדש לא יכיל מקומו, כמו שאמר שלמה האמנם ישב אלהים על הארץ? הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי (מ"א, ח, כז), אבל הכוונה להם ז"ל בזה המדרש הוא כי השגחתו ית' דבקה בעובדיו ובקוראים בשמו באמת, ואומר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיד (שמות כ' כ"ד) והמקום המוכן לזה הוא בית המקדש, ומיום שחרב בית המקדש לא נשארה לנו עבודה במה לעבוד את ה' אלא בתלמוד תורה ותפלה. לכן אמרו כי כל העוסק בתורה ותפלה שכינה דבקה בו, כלומר ההשגחה הפרטית, ואפילו לא יהיה אלא

ילקוט ויכוחים

233

ויכוח הרשב"ש

אדם לבדו שתופס ארבע אמות בבית ה', ההשנחה
דבקה בו והיא תכלית הבריאה באדם, ע"ד וצדיק
יסוד עולם (משלי י, כה), ועל דרכם שאמרו (אבות)
מנין שאפילו אחד יושב ועוסק בתורה שכינה עמו
שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו (איכה ג, י).
וע"ז הדרך יתפרשו אנדותיהם, כי איך אפשר
שיאמינו בגשמיות והם מוזהרים ע"ז?

ומה שאמרו בבבא מציעא (נט:): שהקב"ה
שוחק ואומר נצחוני בני, והרבה המלשין התימה
עליהם איך יאמרו שהקב"ה מנוצח? ולמה יתמה
עליהם ולא יתמה על דוד שאמר עורה למה תישן
ה' הקיצה ונו' (תהלים מד, כד), ואומר ויקץ כישן
אדני (שם עה, סה)? והיקיצה היא הפך השינה
והנצוח והשינה תנועות גופניות חלושות, וכמו
שנפרש דברי דוד כך נפרש דברי חז"ל. והכוונה
לרז"ל בזה המאמר, שכיון שעמד רבי יהושע על
רגליו ואמר לא בשמים היא וכבר כתבת בתורה
אחרי רבים להטות, והשיב תשובה נצחת, הודית
השכינה לדבריו. משל למה הדבר דומה? למלך
שהיה מריב עם אחד מעבדיו והעבד השיב לפני
המלך טענות שהודה בהן המלך, מה יאמרו העם?
פלוני נצח המלך, לא נצחון בזרוע, אלא לפי שהיתה
טענת העבד אמתית והמלך הודה בה יאמרו העבד
נצח. וכ"ז לשכך את האוזן, כי הוא אינו גוף ואין
לו נפש, כאשר נתבאר במופתים שכליים, אבל
דברה תורה כלשון בני אדם לשכך את האוזן. וכמו
שלא יקשה על מאמרי הכתובים, כן לא יקשה על

ילקוט ויכוחים

234

ויכוח דרשב"ש
מאמרי חז"ל.

ומה שאמרו בפ' הבא על יבמתו (סה:) ובפ' הפועלים (פז.) גדול השלום שהקב"ה שינה בו וכו' והחליף (המלשון) את דבריהם ואמר שהקב"ה דבר כזבים, ושקר הוא דובר שאין הלשון אלא שינה, ויש הפרש בין שקר וכזב לשנוי, שהשקר והכזב הוא מה שאינו והשנוי יאמר על התמורה על שני פנים, מהם שימיר טוב ברע או רע בטוב וזה בכלל שקר וכזב ג"כ, ושנוי אחר יש והוא שיאמר בדבור אחד טוב ורע והמחזיר הדבר החזיר הטוב ושתק מהרע, זה שנוי הוא, אבל טוב הוא שישתוק מהרע ולא יחזיר אלא הטוב. ובדברי שרה היו שניהם. שאמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה וזה אינו מוזק בחוק אברהם, אבל „ואדוני זקן“ יהיה חלישות הדעת לאברהם שתאמר שאינו ראוי עוד לבנים מפני זקנתו, והקב"ה החזיר לו דברי שרה שאמרה על עצמה ולא החזיר לו הדבור שאמרה על אברהם, ונקרא זה שנוי שלא אמר כל הדברים, וזה אינו מגונה בחקו ית'. ורצו רז"ל להדריכנו בדרך השלום שישתדל האדם בו ואפילו אם ישנה בו קצת כדי לשים שלום אע"פ שהם מגנים מדת הדובר שקרים כאשר האריכו בסוטה פ"א ובסנהדרין בשני מקומות ובפ' הבא על יבמתו ובמקומות אחרים. וכל זה ללמדנו מוסר השכל ולשכך את האוזן.

ומה שאמרו בפ' ואלו טרפות (חולין סב.) הביאו כפרה עלי שמעטתי את הירח, והבין הוא „בשבילי“, אבל הקריאה המדויקת היא עלי בציר"ה

יִלְקוּט וִיכּוּחִים

235

ויכוח הרשב"ש
תחת הלמ"ד שהוא (בסמיכות) כמו בשביל, כלומר
שיקרבו קרבן שעיר הטאת ביום פרסום חידוש
הלבנה לפי שנתמעט כבודה, ואין הכפרה על הקב"ה
ח"ו שהוא לא יחטא, והכפרה היא סליחת החטא,
אבל הכוונה לומר שהלבנה נתמעט כבודה ע"כ עשו
קרבן בר"ח לכבודה שהתחיל עתה אורה להוסיף.
ובאור הענין הוא כי מלכות בית דוד משולה לירח,
וזה מפורסם אצל רז"ל, וכן זכרו בר"ה פ"א, ובחולין
אמרו המאור הקטן זה דוד והוא הקטן (ש"א טז, יא),
והמקרא אומר עליו כירח יכון עולם ועד בשחק
נאמן סלה (תהלים פט, לח). והדמיון הוא כי הירח
זורח ומוסיף ואח"כ מתמעט אורו עד שיחשך ויסתר
מעין כל, כן מלכות בית דוד שתחזור לזרות. ע"כ
אמר הקב"ה בשבילכם שמרדתם בי חרב ביהמ"ק
ונתמעט כבוד מלכות בית דוד, ע"כ הביאו כפרה
שהיא התפלה והתשובה על שמעטתי כבודה מפני
עונותיכם כדי שתחזור לזרות. ולפיכך בתפלת ר"ח
כמוסף אנו אומרים ובשירי דוד עבדך וכו' ומזכירים
דוד המלך ע"ה מה שאין אנו מזכירים אותו בשאר
התפלות של מועדות.

ומה שאמרו (סנהדרין לט.) שהקב"ה כהן וקבר
את משה וטבל בנהר דינור. כל זה משל וחידה,
ואמרם שהוא כהן כוונתם כמו שהכהן נוטל חלק
בראש והוא ראשון לכל דבר שבקדושה ונוטל
התרומה שהיא ראשית התבואה, כך הקב"ה הוא
עילת כל העילות וממנו נמצאים כל הנמצאים, והוא
העילה הראשונה. ואל תאמר שאינו משגיח אלא

ילקוט ויכוחים

236

ויכוח הרשב"ש

בשכלים הנבדלים העליונים ואינו משגיח בתחתונים, שאיך תגיע השגחתו בדברים הנכזים והשפלים ואפילו במעולה שבמין האנושי שהוא המשובח במיני הנבראים, שזה חסרון בחוקו כמו שחשבו הפילוסופים. לכן זכרו חז"ל דמיון לזה גוף משה אחר המיתה שהקב"ה היה מטפל בו, להורות שהשגחתו דבקה בכל, וידיעתו מקפת בכל ואפילו באישים, ושאין זה חסרון כלל אבל מעלה וחשיבות. וכינו החסרון טומאה והחשיבות והעילוי טהרה, והזכירו הטהרה בשם אש שאינו מקבל טומאה, כדרך דרשתם הלא כה דברי כאש (ירמיה כג, כט). וכוונת המאמר הזה בכלל שהקב"ה הוא עילת כל הנמצאות ושידיעתו מקפת בכלם, אפילו האישים הנכזים, ושאין זה חסרון אצל השי"ת אלא מעלה וחשיבות. זהו פירוש הדרש הזה.

ומה שאמרו בסוטה פ"א (י.) חמשה נבראו מעין דוגמא של מעלה, וכלן לקו בהן, שמעון בכחו, שאול בצוארו, אבשלום בשערו, צדקיהו בעיניו, אסא ברגליו. ואמר המלשון שכוונתם היא שדמו אותם להקב"ה, וחקב"ה נתקנא בהם. וזה כלו כדי להבאיש התלמוד בעיני הנוצרים. ועפרא לפומיה, שלא נזכר בגמרא שנתקנא בהם. ואפילו אם היה כן לא יקשה עליהם יותר מלשון הכתוב אנכי ה' אלהיך אל קנא (שמות כ, ה) ואומר אל קנא ונוקם ה' (נחום א, ב) וזולתם. אבל כעין דוגמא של מעלה כוונתם לתאר יפים באברים אלו עם יפי אדם הראשון שהיה בתכלית היופי והגבורה, וזהו כעין דוגמא של מעלה

יִלְקוּט וִיכּוּחִים

ויכוח הרשב"ש

237.

מלשון עלוי ושבת, והיו מתגאים בהם, וכל המתנאה הקב"ה משפילו, ולקו במה שנתנאו. וכן הביאור במשנה שם: אבשלום נתנאה בשערו לפיכך לקה בשערו וכו'. וענין הקנאה שהזכיר הוא העונש. זהו פירוש כוונתם בדרש זה. אח"כ מצאתי ברייתא אחת: ששה נדמו לאדם הראשון ולקו, ומונה אותן הנזכרים בגמרא, והששי אמרו שהוא עוזיהו, וזכיתו להסכים לדעתם (עיון פרקי דר"א פנ"ג).

ומה שאמרו חיי בני ומזוני לא בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא (מ"ק כת). אמר המלשין שהוא הפך מה שהביאו בסדר תעניות במעשה דר' אלעזר בן פדת. אך מי שיש לו עינים רואה שאינו הפך זה לזה, אלא שניהם מודים שהכל תלוי במזל, שהרי אמרה לו שכינה לא איבריה בשעתא דמזוני, וזה מורה על מיעוט הבנתו ותכלית שנאתו. אמנם אם המאמר הזה מוסכם על הכל, כלומר שהכל תלוי במזל או לא, יש בזה דברים רבים וכבר כתבום חכמי הדורות מאומתנו, ואין כאן מקום להאריך בהם כפי כוונת המאמר פה. ומכל דבריו במקומות אלו תוכל להבין שהוא רודף לשקר דברי חז"ל מחמת שנאה ומחמת קנאה. תאכלהו אש וישחקו עצמיו ורוחו תהיה כקש ותלהט אותה שלהבת ית.

ומה שאמר כי הפסוק ולו יקתה עמים (בראשית מט, י) ופסוקים ונלוה הגר אליהם ונספחו על בית יעקב (ישעיה' יד, א), ונלוו גוים רבים אל

יִלְקוּט וִיכּוּחִים

238

ויכוח הרשב"ש

ה' (זכריה ב, טו) וזולתם מהפסוקים המורים כי האומות ישובו אל ה', והם סתירה לדברי חז"ל שאין מקבלים גרים לימות המשיח (יבמות כד: מז:): ודרשו מפסוק מי גר אתך עליך יפול (ישעיה נד, טו). בעניינתך עליך יפול בעשרותך וכו'. כל זה מורה על מיעוט הבנתו, לפי שהגר הוא אצלנו על שני פנים, גר תושב והוא הנקרא גר שעה שקבל עליו שבע מצות בני נח אשר מכללם איסור עבודה זרה וזה אינו מחזיק בתורה, וגר צדק הוא שמל וטבל ונכנס תחת כנפי השכינה לקבל עליו עול המצות כולן כמו יהודי, ולימות המשיח הבטיח הקב"ה שיחזירו כל האומות להודות לאמת ויניחו עבודת זרות ונימוסיהן ויחזרו לשבע מצות של בני נח ויעבדו את ה' שכם אחד. וזה עניני הכתובים הנזכרים. ואז יהיו כלם גרים ותושבים, ולא די שלא נמנע אותם מזה אלא נכריח אותם להיות כן. ואולם לקבלם להיות גרי צדק ולהחזיק בתורתנו לא, כיון שלא החזיקו בה בהיותנו נבזים ושפלים והם מלעיגים בנו. וזה ברור ולא יכחישנו אלא מי שרוצה להכחיש האמת. ואף בזמן שהיו לישראל מלכים אמרו רז"ל שאין מקבלים גרים לשם שלחן מלכים וכו' (יבמות כד:).

ומה שאמרו בע"ז (כ.) שהקב"ה מלמד תינוקות ומשחק עם לויתו, ורוכב על הכרוב, כוונתם במלמד תינוקות שהוא נותן להם בינה להבין כדרך המלמד אדם דעת. ומשחק עם לויתו ע"ד ואתה ה' תשחק למו תלעג לכל גוים (תהלים נט, ט), ומקרא מלא

יִלְקוּט וִיכּוּחִים

ויכוח הרשב"ש

239

הוא לויתן זה יצרת לשחק בו (שם קד, כו) *
ואין לפרש לשחק בו בני אדם, שהרי אמר
לאיוב התשחק בו כצפוד (איוב מ, כט). ורוכב על
כרוב מקרא מלא הוא וירכב על כרובי ויעף (ש"ב
כב, יא), וכמו שיתפרשו הפסוקים יתפרשו מאמרי
חז"ל, ולא על דברי רבותינו הקדושים לבד הוא
לועג אלא גם על הפסוקים, והדברים עתיקים.

נתחבר המאמר הזה הנקרא אגרת מלחמת
מצוה בעיר אלגזאייר יע"א מארצות ישמעאלים,
בהדש כסלו שנת חמשת אלפים מאה ושמונה
וונשעים ליצירה. וכל המוצא בו טעות ויתקנהו,
אלהים יברכהו ויחנהו, וטרם יקראהו, משמי קדשו
יענהו ויעזרהו.

תם ונשלם מלחמת מצוה
שבח לאל בורא עולם

* פשט הכתוב לויתן זה יצרת לשחק בו ר"ל בים, כדרך
דג גדול המשחק בים בריצה ורקידה.